

**GMINY I POWIATY GÓRNICZE W POLSCE
W PERSPEKTYWIE
SPRAWIEDLIWEJ TRANSFORMACJI**

KLUCZOWE PRZESŁANKI

UZASADNIENIE

WYBORU

TEMATU

PRACY

– Chcemy, aby proces sprawiedliwej transformacji w świadomości indywidualnego odbiorcy i ocenie zbiorowej (publicznej) był możliwie pełnym, czytelnym i obiektywnym opisem postrzeganym z perspektywy szans i zagrożeń rozwojowych gmin i powiatów górniczych.

- Chcemy przełamać obawy, pokazać obiektywną wartość procesu sprawiedliwej transformacji, podjąć publiczną debatę na temat przyszłości gmin i powiatów górniczych w perspektywie transformacji definiowanej jako przekształcenie, a nie radykalna zmiana.

Głównym celem pracy jest poszukiwanie rozwiązań przygotowujących gminy górnicze w Polsce na proces sprawiedliwej transformacji

- Cel poznawczy zakłada zidentyfikowanie czynników determinujących przyszły rozwój społeczny i gospodarczy gmin i powiatów górniczych w perspektywie „Sprawiedliwej transformacji” – ze szczególnym uwzględnieniem zmian demograficznych oraz technologicznych.
- Cel metodologiczny obejmuje opracowanie metodyki badań oraz narzędzi badawczych umożliwiających zdiagnozowanie kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego gmin i powiatów górniczych w perspektywie „Sprawiedliwej transformacji”.
- Cel użytkowy skupił się na opracowaniu rekomendacji na rzecz wzmocnienia aktywnej polityki gospodarczej, społecznej i rynku pracy w gminach i powiatach górniczych
- w perspektywie „Sprawiedliwej transformacji”
- ze szczególnym uwzględnieniem zmian demograficznych oraz technologicznych.

STAN I DIAGNOZA

Strategicznymi czynnikami decydującymi o zdolności przyszłych działań do kształtowania procesu sprawiedliwej transformacji charakterystycznego dla twórczego myślenia będą:

- Odpowiedni poziom spójności podejmowanych działań zgodny z potencjałem transformowanego obszaru,
- odpowiedni poziom spójności działań zgodny z oczekiwaniami gmin górniczych, sektorów wysokoemisyjnych, przedsiębiorstw i ich otoczenia,
- zapewnienie przez podejmowane działania wzrostu wiedzy o zachodzących zmianach wywoływanych transformacją i na jej podstawie skutecznego odpowiadania na stojące przed interesariuszami wyzwania.

STAN I DIAGNOZA

Uwzględniając strategiczne obszary szans rozwojowych, szczególną uwagę w gminach górniczych należy zwrócić – uwzględniając ich kierunki rozwoju – w perspektywie transformacji na:

- wspieranie działań w obszarze poszukiwania nowych technologii wzbogacania węgla w celu produkcji paliwa przyjaznego środowisku i rozwój ekologicznych i innowacyjnych instalacji spalania węgla,
- utrwalanie i rozwijanie powszechnej termomodernizacji budynków oraz poprawy efektywności energetycznej w przemyśle i usługach,
- zero waste policy* – więcej recyklingu i rozsądnej utylizacji odpadów,
- wspieranie rozwoju tańszych nowoczesnych technologii energetycznych i opracowania i wdrożenia koncepcji edukacji ekologicznej – obejmującej populację począwszy od najmłodszych roczników.

STAN I DIAGNOZA

W tej perspektywie Śląsk jako zaplecze energetyczne kraju i gwarant bezpieczeństwa energetycznego Polski ustępuje wizji regionu o innowacyjnym przemyśle z zanikającym górnictwem. Potwierdza się to w scenariuszu, w którym w gminach i powiatach górniczych transformacja gospodarcza w najbliższych latach spełnia się pomyślnie, mimo takich ograniczeń jak: brak ekonomicznego przygotowania gmin górniczych na transformację, opór społeczny wobec wyzwań wynikających z transformacji, brak wizji nowego zatrudnienia dla odchodzących z pracy aktywnych zawodowo kadr górniczych. W wymiarze makro interesującym jest podnoszony przez ekspertów problem destabilizacji bezpieczeństwa energetycznego kraju.

STAN I DIAGNOZA

Potwierdza się ten nurt myślenia w kontekście postrzegania transformacji, w którym odrzucona zostaje wizja zagrożenia, a wyeksponowane są konieczność zmiany i wynikające z niej dla gmin górniczych szanse rozwojowe. Mimo to należy uznać w świetle zrealizowanych badań, że gminy górnicze na proces transformacji finansowo nie są przygotowane.

Potwierdza się to w prawidłowości, w której ujawnia się fakt, iż zdecydowana grupa badanych ekspertów takich źródeł nie zna.

STAN I DIAGNOZA

Stąd kolejna prawidłowość, którą jest twierdzenie, że okres przejścia gmin i powiatów górniczych do nowego modelu rozwoju gospodarczego nieopartego na górnictwie winien trwać minimum 10 lat lub więcej i być wspierany przez wdrażanie działań oraz rozwiązań prawnych na szczeblu krajowym i regionalnym, które pozwolą na funkcjonowanie rentownych kopalń przy założeniu wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań na rzecz wzbogacania węgla, w perspektywach związanych z pozyskiwaniem wodoru w wyniku stosowania procesu zgazowania węgla, technologii związanych z energią wiatrową i fotowoltaniką.

STAN I DIAGNOZA

Sumując, eksperci stwierdzili, że gminy i powiaty górnicze nie są przygotowane, aby w krótkookresowym przedziale czasu w wyniku transformacji przejść do nowego modelu rozwoju gospodarczego, argumentując swoje stanowisko następująco:

- Niepewność jutra – COVID-19,
- brak jasnego programu krajowego dotyczącego transformacji,
- brak założeń i środków na realizację przejścia do nowego modelu,
- gminy górnicze nie mają odpowiedniej siły ekonomicznej,
- obecna sytuacja nie pozwala na płynne i sprawne przejście do nowego modelu, gdyż nie mamy wiedzy, jak przejście będzie przebiegało, co w tej sferze jest już przewidziane do realizacji,
- w tym obszarze brak środków na realizację przejścia, jak i przepisów prawnych i wytycznych oraz wykonawczych dotyczących finansowania przejścia,

STAN I DIAGNOZA

- ciężka i bardzo trudna sytuacja budżetowa gmin górniczych na dłuższy czas blokująca gotowość do przejścia,
- gminy zostaną pozbawione poważnych wpływów do budżetu,
- utrata funkcji miejskich wielu gmin, dla których okres transformacji będzie skutkowało wyludnieniem oraz kryzysem gospodarczym,
- w gminach górniczych jest zbyt duża tradycja i wieloletnia forma funkcjonowania na podstawie górnictwa oraz brak jest alternatywy dla przejścia,
- brak przygotowania mentalnego mieszkańców gmin górniczych – opór społeczny,
- brak środków i przepisów wykonawczych np. dotyczących zagospodarowania terenów po kopalnianych,
- brak alternatywnych miejsc pracy dla pracowników zamykanych kopalń.

STAN I DIAGNOZA

Jak wskazują wyniki badań, nie sprzyja tym rozwiązaniom brak występowania w obszarze transformacji gospodarczej gmin i powiatów górniczych odpowiednio rozwiniętego dialogu społecznego, głosu organizacji społecznych i lokalnych społeczności w dyskusjach o kształcie i kierunku transformacji gospodarczej – jest on niezauważalny.

W tej mało optymistycznej perspektywie wyraźnym jest kolejny wynik badań, który istotnie wskazuje, że wpływ transformacji na jakość życia w gminach górniczych, szczególnie będzie determinował sytuację kryzysową na rynku pracy.

STAN I DIAGNOZA

Potwierdzają to autorzy planu EZL, pisząc, że oszacowanie likwidacji miejsc pracy w ujęciu brutto wynikającej z transformacji jest szczególnie złożoną kwestią z dwóch powodów. Po pierwsze, trudno jest wyszczególnić skutki innych kluczowych czynników strukturalnych, takich jak zmiany zachowań czy zmiany technologiczne, które również będą miały w nadchodzących latach znaczący wpływ na europejskie rynki pracy. Po drugie, niektóre gałęzie przemysłu będą w stanie zaadaptować swoją produkcję, stosując procesy o mniejszej intensywności emisji, a więc przekształcając miejsca pracy od wewnątrz, nie zaś likwidując je. **W związku z tym nie jest znana dokładna liczba miejsc pracy, które ulegną likwidacji na skutek tych procesów, szczególnie na szczeblu regionalnym i sektorowym.**

STAN I DIAGNOZA

Na kanwie zawartych w tej części prezentacji tez, wyników przeprowadzonych badań i opisanych megatrendów należy założyć – że niezależnie od sprawiedliwej transformacji – w wyniku już odczuwalnych zmian związanych z gospodarką opartą na wiedzy oraz Rewolucją Przemysłową 4.0 tradycyjne górnictwo zdeterminowane industrializacją będzie zanikać.

Wiele czynników wskazuje na to, że nieuchronnym będzie proces cyfryzacji i automatyzacji górnictwa. Doprowadzi on do zaniku świata, w którym przeważała epoka przemysłowa i przejścia do czasów, w których praca, postęp, dobrobyt będą budowane na podstawie genialnych technologii zdeterminowanych w swoim rozwoju celem, jakim jest zeroemisyjna gospodarka.

STAN I DIAGNOZA

Konkludując, na podstawie zrealizowanych badań można sformułować następujące dwa zasadnicze wnioski. Zaplanowanie całkowitego odejścia od górnictwa węglowego w gminach i powiatach górniczych w krótkoterminowym okresie w ocenie ekspertów jest niemożliwe. Przy jednoczesnej pełnej akceptacji wyzwania, jakim jest sprawiedliwa transformacja.

Jak wskazują wyniki badań, interpretowane – przez pryzmat inwestowania w rozwój zasobów ludzkich – można stwierdzić, że gospodarka wiedzy i Rewolucja Przemysłowa 4.0 to kluczowe determinanty kształtujące przyszłość polskiego górnictwa, w którym dominować będzie wiedza zakumulowana w człowieku.

Powyższe ustalenie skłania do podkreślenia następującej prawidłowości. We wszelkich debatach i rozmowach przedstawiciele samorządu lokalnego należy wyraźnie i z determinacją prezentować stanowisko, że proces transformacji jest współistniejącym wobec już zdefiniowanych wyzwań, które przekraczają w każdym wymiarze organizacyjnym i zarządczym możliwości ich stymulowania przez gminy górnicze.

Proponuje się ustanowienie roku 2021 rokiem pełnego uczestnictwa gmin górniczych w procesie sprawiedliwej transformacji – w myśl zasady, że skoro nie da się zatrzymać zmian transformacyjnych, to trzeba nauczyć się czerpać z nich korzyści. Głównym przesłaniem roku winno być uznanie – że celem nadrzędnym w procesie sprawiedliwej transformacji jest dążenie do zabezpieczenia przez pełne uczestnictwo w rynku pracy mieszkańcom gmin górniczych lepszych warunków życia i pełniejszej ekskluzji społecznej. Wskazana powyżej propozycja może jednocześnie stać się doskonałym kontynuatorem i „ambasadorem” rządowych programów określanych terminem „Plus”.

Kontynuując, działania w roku 2021 i następnych latach i dekadach należy skupić na:

- propagowaniu przez gminy górnicze działań na rzecz ewolucyjnego odchodzenia od energetyki opartej na węglu do źródeł niskoemisyjnych – jeśli będzie to możliwe dążenie, aby był to proces wieloetapowy i długookresowy,
- równie ważne jest dążenie do rozwiązań, zgodnie z którymi przyjęta zostanie zasada wprowadzania bezpośrednio do poszczególnych gmin – czy ich związków- środków na realizację procesu sprawiedliwej transformacji, na zasadzie listy indykatywnych projektów wpisanych na etapie tworzenia TPST,
- równocześnie istotnie znaczącą jest potrzeba dążenia przez gminy górnicze do uzyskiwania odpowiedniej do skali wyzwań – w obszarach transformowanym – interwencji państwa, z jednoczesnym wyposażaniem w rzetelne i kompleksowo zaplanowane propozycje działań transformacyjnych ograniczających ich żywiołowość.

Wskazane działania winny być wspierane przez programy dywersyfikacji dynamiki i tempa procesu sprawiedliwej transformacji, które będą uwzględniać specyficzne dla gmin górniczych – zarazem je różnicujące – uwarunkowanie rozwojowe.

Zakładając pomyślny scenariusz dla rozwoju powyżej nakreślonych działań, wydaje się, że należy w perspektywie sprawiedliwej transformacji zwrócić uwagę na następujące dalsze aktywności:

W pierwszej kolejności opracowanie wytycznych dla horyzontalnego i spójnego dla SGGP programu przygotowującego ogółem realizowane w gminach polityki na zjawisko transformacji.

Równocześnie wraz z opracowywanym programem przygotowanie propozycji działań wzmacniających uczestnictwo transformowanych gmin górniczych w podejmowaniu decyzji kształtujących ich teraźniejszość i przyszłość – na poziomie regionalnym i krajowym (np. Forum Sprawiedliwej Transformacji Gmin Górniczych przy Premierze RP).

Wzmacniając podjęte działania, należy nadać w transformowanych gminach górniczych publicznym służbom zatrudnienia rolę nadrzędną w pracach nad przygotowaniem propozycji tematycznej utrzymywania aktywności i aktywizacji społecznej i zawodowej gminnych społeczności. W to działanie można wpisać potrzebę przygotowania wytycznych do programu integracji międzypokoleniowej, w szczególności opartej na metodzie zarządzania różnorodnością, w obszarze działalności SGGP.

Nie czekając na rozwój sytuacji, należy opracować program edukacyjny prezentujący skutki gospodarcze i społeczne wynikające dla gmin górniczych z procesu sprawiedliwej transformacji – dodatkowo determinowanego zmianami demograficznymi i technologicznymi.

Wskazane działania przede wszystkim winny sprzyjać minimalizacji lęku przed bezrobociem, niepokoju społecznym, odpływu młodych i najbardziej mobilnych kadr kwalifikowanych z gmin górniczych do ośrodków rozwojowych. Tym samym ograniczać niekorzystne zmiany w populacji zamieszkującej gminy górnicze.

W kontekście powyżej opisanych prawidłowości determinujących proces wnioskowania strategicznymi obszarami, w których należy oczekiwać, w gminach górniczych największych wyzwań – w ocenie ekspertów – są:

- **Ewolucyjne przejście w gminach górniczych od gospodarki wysokoemisyjnej do nisko emisyjnej,**
- **ochrona transformowanych gmin górniczych przed mogącymi wystąpić wstrząsami,**
- **odejście od zatrudnienia w górnictwie do płynnego i kontrolowanego przesunięcia kadr kwalifikowanych do innych sektorów gospodarczych,**
- **optymalizacja readaptacji terenów pogórnicznych,**
- **zabezpieczenie społeczne osób tracących zatrudnienie, poszanowanie własności i dobra wspólnego – i dbanie o rozwój i interes mieszkańców gmin górniczych.**

We wskazane obszary eksperci rekomendują wpisanie propozycji projektowych wzmacniających przebieg procesu sprawiedliwej transformacji, w trzech autonomicznych i jednocześnie uzupełniających się obszarach problemowych: ewolucyjne zmiany gospodarcze, procesy społeczne oraz badania.

W obszarze ewolucyjne zmiany gospodarcze eksperci wskazali dziesięć obszarów problemowych, których strategicznymi celami np. są:

- Tworzenie alternatywnych dla węgla źródeł energii,
- przygotowanie programów wzmacniających alternatywne wobec branży wydobywczej podmioty gospodarcze i umożliwiających płynne przejście pracowników z kopalń do zatrudnienia w nowych miejscach pracy,
- płynne przekazanie gminom górniczym środków finansowych na rekultywację terenów pogórnich w celu ich przygotowania pod nowe inwestycje,
- poszukiwanie możliwości tworzenia nowych obszarów aktywności gospodarczej na podstawie wspierania już działających na obszarach transformowanych przedsiębiorstw sektora MSP oraz dużych i wielkich firm.

W obszarze procesy społeczne eksperci wskazali siedemnaście obszarów problemowych, których strategicznymi celami np. są:

- Wzmacnianie w procesie sprawiedliwej transformacji udziału jak największej reprezentacji liderów regionalnych, lokalnych, gminnych stowarzyszeń, organizacji, fundacji etc.,
- gwarantowanie jak najszerszej partycypacji w procesie sprawiedliwej transformacji Jednostką Samorządu Terytorialnego z obszaru gmin górniczych,
- opracowanie społecznej kampanii informacyjnej uświadamiającej społecznością zamieszkującym gminy górnicze – jak kształtuje się w procesie sprawiedliwej transformacji ich przyszłość – co ich czeka?
- ograniczanie deprecjacji i zanikanie mobilności zawodowej i aktywności edukacyjnej mieszkańców gmin górniczych opierających swoją przyszłość w szczególności na sferze zabezpieczenia społecznego.

W obszarze badania eksperci wskazali sześć obszarów problemowych, których strategicznymi celami np. są:

- Prowadzenie wieloaspektowego monitoringu wpływu transformacji gmin górniczych na ich otoczenie społeczne, gospodarcze, środowiskowe i infrastrukturalne oraz wpływu zmian na otoczenie zewnętrzne,
- opracowywanie na podstawie monitoringu rekomendacji wspierających i aktualizujących w wybranych obszarach program transformacji gmin górniczych, zarówno w fazie ich budowania, jak i realizacji, kierunków długofalowych działań,
- przygotowywanie analiz i opracowywanie prognoz dotyczących otoczenia społeczno-gospodarczego gmin górniczych w aspekcie ich wspierania w umiejętności konkurencyjności na otwartym zglobalizowanym rynku w perspektywie sprawiedliwej transformacji.

Na podstawie całości wyników uzyskanych z analiz, badań empirycznych i prognoz zaprezentowanych opracowane zostały trzy scenariusze prognozy sytuacji społeczno-gospodarczej gmin górniczych w perspektywie sprawiedliwej transformacji.

Scenariusze zostały opracowane w świetle trzech kluczowych następujących tez:

- Gminy górnicze w wyniku procesu sprawiedliwej transformacji tracą konkurencyjną pozycję rynkową, pogrążając się w permanentnym kryzysie (scenariusz pesymistyczny),
- gminy górnicze w wyniku procesu sprawiedliwej transformacji zostają dotknięte inercją i spowolnieniem rozwojowym (scenariusz umiarkowany),
- gminy górnicze w wyniku procesu sprawiedliwej transformacji rozwijają się dynamicznie i budują przewagi konkurencyjne w wymiarze krajowego i europejskiego rynku pracy.

Wobec wskazanych prawidłowości należy uznać, że właściwym może być działanie polegające na przygotowaniu się na wystąpienie scenariusza umiarkowanego lub pesymistycznego. Wydaje się, że takie działanie może wyłącznie wzmocnić gminy górnicze w perspektywie sprawiedliwej transformacji. Który ze scenariuszy się spełni? Uważam to pytanie za retoryczne. Wiedza i doświadczenia dają jasne podstawy do przyjęcia wniosku, że spełniającym się będzie scenariusz mieszany – będący hybrydowym – łączącym w sobie elementy pochodzące ze wszystkich trzech opracowanych scenariuszy.

*Nie możesz być silniejszy od
przeznaczenia.*
Eurypides